

development of national information law"] / S. V. Silkov // Biblioteko-znavstvo. Dokumentoznavstvo. Informologiya // Naukovyi zhurnal. – 2010. – No. 2. – Pp. 36–45. 6. Gavrylova T. A. Logikolingvisticheskoe upravlenie kak vvedenie v upravlenie znaniyami [Logic and linguistic control as introduction to knowledge management] / T. A. Gavrylova // Novosti iskusstvennogo intellekta. – 2002. – No. 6. – Pp. 36–40. 7. Strategichni vyklyky XXI stolittia suspilstvu ta ekonomitsi Ukrainy [Strategic challenges of XXI century for society and economy of Ukraine] : 3 vol. Vol.1 : Ekonomika znan – modernizatsiyni proekt Ukrainy / Za red. akad. NAN Ukrainy V. M. Geitsa, akad. NAN Ukrainy V. P. Semynozhenka, chl.-kor. NAN Ukrainy B. E. Kvasniuka. – K. : Feniks, 2007. – 544 p. 8. Dzhanelto K. Upravlenie znaniyami. Rukovodstvo po razrabotke i vnedreniyu korporativnoy strategii upravleniya znaniyami [Knowledge management. Instructions for developing and implementing corporate strategy for managing knowledge] / K. Dzhanelto, E. Uiler ; per. s angl. E. M. Pesterevoy. – M. : Dobraya kniga, 2005. – 192 p. 9. Makarova M. V. Kognityvno-adaptivna model obruntuvannya stsenariiv infokomunikatsiynogo rozvytku krainy [Cognitive-adaptive model of study scenarios for info-communication development of country]: M. V. Makarova, R. M. Lavrenyuk // Ekonomiko-matematychni modelyuvannya sotsialno-ekonomichnykh system : zbirnyk naukovykh prats MNNTS IT IS. – Pp. 310–328. 10. Svishchev A. V. Problemy formirovaniya tekhnologiy biznes-znaniy sovremennykh firm [Problems of forming business knowledge technologies of modern firms] / A. V. Svishchev // Menedzhment v Rossii i za rubezhom. – 2003. – No. 2. – Pp. 43–51. 11. Filenko I. O. Psykhodiagnostyka funktsionalnykh staniv operatoriv dynamichnykh i enerhetychnykh avtomatyzovanykh system [Psychodiagnosis of functional states of dynamic and energy automatic systems operators] : avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. psykol. nauk : 19.00.03 "Psykhologiya pratsi; inzhenerna psykhologiya" / I. O. Filenko. – Kh., 2005. – 19 p. 12. Us M. F. Menedzhment korporativnoiu hibrydnoiu intelektualnoiu syste-moiu navchannia v universyteti ekonomichnoho profilu [Management of corporate hybrid intelligent training system in University of Economics] / M. F. Us, H. O. Us // Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu : naukovyi zhurnal. – 2007. – No. 1–2. – Pp. 112–120. 13. Darevych R. R. Avtomatyzovana metaposhukova systema na osnovi adaptivnoi ontologii [Automated metasearch system based on adaptive ontology] : avtoref. dys. kand. tekhn. nauk : 05.13.06 / R. R. Darevych ; Natsionalnyi un-t "Lvivska politekhnika". – Lviv, 2007. – 20 p. 14. Pleskach V. L. Ontologichni pidkhid do podannia znan v multy-ahentnykh systemakh dystantsiinoi osvity [Ontological

approach to knowledge representation in multi-agent systems of distance education] / V. L. Pleskach, Yu. V. Rohushyna. // Kompiuterni zasoby, merezhi ta systemy. – 2006. – No. 5. – Pp. 117–124. 15. Marinicheva M. K. Upravleniye znaniyami na 100%: Putevoditel dlya praktikov [100% knowledge management: Virtual tours for practice] / M. K. Marinicheva. – M. : Alpina-Biznes Buks, 2008. – 320 p. 16. Pospelov D. A. Iz istorii iskusstvennogo intellekta [From history of artificial intelligence] / D. A. Pospelov // Novosti iskusstvennogo intellekta. – 1994. – No. 4. – Pp. 70–90. 17. Savchenko S. O. Ispolzo-vaniye promyshlennykh skhem upravleniya personalom v sfere obrazovaniya [Use of Personnel Management Industrial Schemes in Education] / S. O. Savchenko // Novoye v ekonomicheskoy kibernetike (sb. nauch. st.) / pod obshch. red. Yu. G. Lysenko ; Donetskii nats. un-t. // Modeli i metody upravlencheskogo konsultirovaniya. – Donetsk : DonNU, 2009. – No. 1. – Pp. 28–39. 18. Neisser U. Cognition and Reality: Principles and implications of cognitive psychology / U. Neisser. – San Francisco : W. H. Freeman and Company, 1976. – 230 p. 19. Belnap N. Questions, answers, and presuppositions / N. Belnap // Journal of philosophy. – 1966. – Vol. 63. – Pp. 609–611.

Інформація про автора

Ус Галина Олександрівна – канд. техн. наук, доцент, директор Інституту економіки Східноєвропейського університету економіки і менеджменту (18036, м. Черкаси, вул. Нечуя-Левицького, 16, e-mail: us_galina@ukr.net).

Информация об авторе

Ус Галина Александровна – канд. техн. наук, доцент, директор Института экономики Восточноевропейского университета экономики и менеджмента (18036, г. Черкассы, ул. Нечуя-Левицкого, 16, e-mail: us_galina@ukr.net).

Information about the author

Us Halyna Oleksandrivna – Candidate of technical sciences, Associate professor, Director of Institute of Economics of East European University of Economics and Management (Nechui-Levytskyi str., 16, Cherkasy, 18036, e-mail: us_galina@ukr.net).

Рецензент
канд. техн. наук,
професор Степанов В. П.

Стаття надійшла до ред.
07.10.2011 р.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО РОЗРОБКИ МЕТОДОЛОГІЇ ОПИСУ МОДЕЛЕЙ РОЗВИТКУ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

УДК 338.242:519.86

Заболотний Г. М.
Козловський С. В.

Проведено дослідження методології опису моделей розвитку сучасних економічних систем, розглянуто еволюційні теорії розвитку економічних систем. Розкрито економічний зміст базових понять сучасної економічної системи, виділено три типи моделей розвитку сучасних економічних систем: ендогенні, екзогенні та змішані.

З'ясовано, що моделі розвитку сучасних макроекономічних систем можна умовно вважати змішаними, але з певним тяжінням до екзогенного або ендогенного типу.

Ключові слова: сучасна економічна система, модель, класифікація.

ИННОВАЦИОННЫЙ ПОДХОД К РАЗРАБОТКЕ
МЕТОДОЛОГИИ ОПИСАНИЯ МОДЕЛЕЙ РАЗВИТИЯ
СОВРЕМЕННЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ СИСТЕМ

УДК 338.242:519.86

*Заболотный Г. М.
Козловский С. В.*

Проведено исследование методологии описания моделей развития современных экономических систем, рассмотрены эволюционные теории развития экономических систем. Раскрыто экономическое содержание базовых понятий современной экономической системы, выделены три типа моделей развития современных экономических систем: эндогенные, экзогенные и смешанные. Выяснено, что модели развития современных макроекономических систем можно условно считать смешанными, но с определенным наклоном к экзогенному или эндогенному типу.

Ключевые слова: современная экономическая система, модель, классификация.

THE INNOVATIVE APPROACH TO DEVELOPING
THE METHODOLOGY OF THE DESCRIPTION
MODELS OF MODERN
ECONOMIC SYSTEMS DEVELOPMENT

UDC 338.242:519.86

*Zabolotniy G. M.
Kozlovskiy S. V.*

Researches of methodology of the description of models of development of modern economic systems, evolutionary theories of development of economic systems are considered. The economic maintenance of basic concepts of modern economic system is opened, three types of models of development of modern economic systems are singled out: endogenous, exogenous and mixed. It was found out, that models of macroeconomic systems development can be considered as conditionally mixed, but with certain gravitation to an exogenous on endogenous type.

Key words: modern economic system, model, classification.

У вік інформаційних технологій і глобалізації економіки суперечності сучасності ще більш загострюються: все нові й нові успіхи науково-технічного прогресу, збільшення виробництва матеріальних благ спричиняють появу нових криз. З одного боку, кризи свідчать про руйнування основ будь-якої економічної системи, а з іншого – дають поштовх до розвитку та оновлення самої економічної системи, появи нових форм її існування. Разом з тим проблеми розвитку сучасних економічних систем не можуть бути вирішені окремо від проблем відтворення людських ресурсів і культурних цінностей.

Слід також підкреслити, що розвиток сучасних економічних систем усіх рівнів характеризується системною нестійкістю. Незважаючи на динамічний розвиток макроекономічних систем, збільшується розрив у соціально-економічному розвитку окремих з них, зростають диспропорції в розподілі економічних ресурсів і споживанні, послаблюється керованість відтворювального процесу та ін. Невирішеною є проблема виміру самих економічних процесів. І хоча складності вимірювання того чи іншого явища або процесу можуть бути різними: недосяжність об'єкта для вимірювання, його висока стру-

ктурованість, низький технологічний рівень, недостатня методологічна база тощо, у більшості випадків можна їх об'єднати в одну категорію під назвою "інформаційна невизначеність", або "ентропія", яка, у свою чергу, також може характеризувати рівень складності економічної системи.

Усе це обумовлює необхідність ретельного аналізу факторів, що впливають на розвиток економічних систем. Цього можна досягти шляхом застосування сучасної методології дослідження складних систем, яка дозволяє дослідити глибинні причинно-наслідкові зв'язки між різними факторами розвитку, пізнати й зрозуміти сутність управління ними й визначити роль кожного з них у розвитку сучасних економічних систем.

Дослідженню теоретичних і практичних аспектів розвитку економічних систем присвячені праці багатьох вчених-економістів, а саме таких, як: А. Сміт, К. Маркс, Дж. М. Кейнс, Ф. Хайек та ін. Дослідженням проблем розвитку соціально-економічних систем з точки зору циклічності розвитку присвячені праці Л. Гумільова, А. Дж. Тойнбі, О. Чижевського та ін. Питання розвитку соціальних і економічних систем завжди були об'єктом уваги філософської науки – Г. Гегель, О. Шпенглер і ін.

Метою даної роботи є теоретичне дослідження методології опису моделей розвитку сучасних економічних систем, аналіз їх еволюції та розробка власної типології моделей розвитку економічних систем.

Перетворення в економіці наприкінці ХХ сторіччя свідчать про те, що інерційний, з віковими трендами економічний розвиток відходить у минуле. Сучасний світ швидко змінюється, як і наші уявлення про нього. Тут можна навести висловлення М. Хайдегера: "Картина світу... означає не картину, яка зображує світ, а світ, зрозумілий нам у сенсі такої картини" [1].

У центрі сучасних економічних досліджень – проблема формування нової економіки ХХІ сторіччя. Термін "нова економіка", який сформувався на початку 1990-х років для характеристики економіки США, у наш час отримав ширше тлумачення. Сьогодні нову економіку можна представити як надскладну економічну систему, яка об'єднує всю сукупність складних взаємопов'язаних процесів, що відбуваються у сфері науково-технічного прогресу, інноваційного оновлення виробництва, формування людського й інтелектуального капіталів, міжнародного поділу праці і її кооперації, глобалізації міжнародних економічних відносин, зростання доходів населення і особистого споживання тощо.

Нова економіка – це сукупність економічних систем різного рівня: держави, регіонів, галузей, підприємств тощо. Економічні системи, будучи об'єктивно існуючою реальністю, розглядаються різними представниками економічної науки з позицій певних методологічних принципів. Загальна сукупність уявлень про сутність економічних систем стала основою для формування концепцій їх розвитку.

У сучасних умовах функціонування і розвитку економічних систем доцільно уточнити термін "нова економіка" в аспекті економічних систем. У даному аспекті "нову економіку" можна розглядати з позицій "сучасної економічної системи".

Сучасна економічна система – це сукупність економічних систем різного рівня: держави, регіонів, галузей, підприємств тощо (рис. 1) [2].

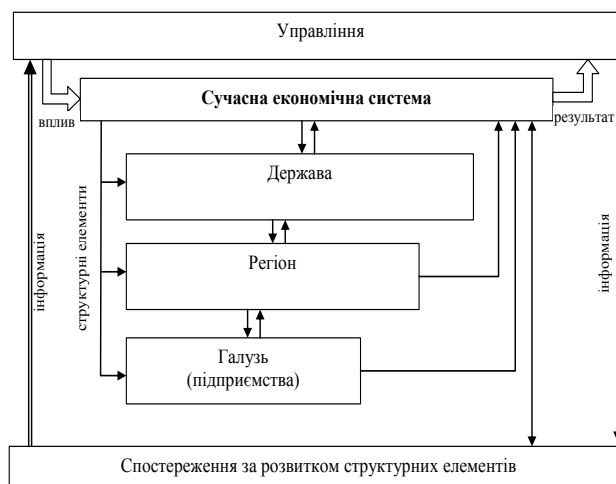

Рис. 1. Графічне зображення організаційної структури сучасної економічної системи

Важливою характеристикою сучасної економічної системи є можливість її спостереження. Априорі характеристики керованості й спостережувальності не мають кількісної градації: система може бути керованою (спостережуваною) або не бути такою. Із практичної точки зору керованість вимагає, по-перше, щоб керуючі органи могли впливати на параметри стану системи, а по-друге, щоб в системі було достатньо ресурсів для розвитку, спрямованого на досягнення поставленої мети.

Вимога спостережуваності системи полягає у наявності та доступності інформації, яка необхідна для управління системою. Ця вимога на практиці реалізується шляхом створення системи вимірників, достатніх для ідентифікації стану системи й управління нею.

Осмилення проблем розвитку сучасної економічної системи України показало, що ринкові реформи, незважаючи на волю політичних лідерів країни і активне сприяння міжнародних організацій, постійно наражаються на спротив певних прошарків суспільства, які різнопланово впливають на хід еволюційного процесу. Вченими розроблені різні концепції і моделі розвитку, тісно пов'язані з усвідомленням процесуальної історичної мінливості системи та явищ. Суспільство описується різними концептуальними моделями розвитку: організмичною (теорія Г. Спенсера, яка пропонує поділ системи на структури та функції як способи діяльності і трансформації цілого); системною (теорія Е. Дюркгейма з двома доповненнями: функціональним імперативізмом Т. Парсонса і функціональним структуралізмом Р. Мертонса); системно-процесуальною (теорія П. Сорокіна, який подав процес розвитку системи як процес кількісних та якісних модифікацій і трансформацій її структурних елементів); стадіальною (теорія К. Маркса, яка розглядає розвиток як зміну способів виробництва, в результаті чого утворюються нові суспільно-економічні формації). Проблеми розвитку в цих моделях поєднані з циклічністю або з лінійною чи нелінійною спрямованістю процесуальних змін, з одно- або багатовекторністю, з неоднозначною (природно-історичною) заданістю або можливістю альтернатив, з еволюційним або стрибкоподібним (революційним) характером соціокультурних змін та з мірою їх "штучності" і "природності". Частина існуючих моделей поєднує розвиток з ідеєю прогресу – еволюційною або революційною, лінійною або нелінійною зміною властивостей систем. Даний факт породжує деякі проблеми, в тому числі проблеми вибору критеріїв розвитку (наприклад, технічний прогрес, соціальний прогрес та ін.),

обґрунтування їх безумовності, починаючи з "нульової" (початкової) точки відліку, обґрунтування можливості використання обраних критеріїв за межами предметної області, забезпечення універсальності критеріїв, визначення часової перспективи, яка дозволила б побачити "наслідки" розвитку, та ін. [3].

Описом економічних систем займалися неокласична, інституціональна та трансакційна економічні теорії. Об'єкт дослідження неокласичної економічної теорії – поведінка Homo economicus – "людини економічної". Суть теорії: продавець робочої сили, споживач чи підприємець намагається максимізувати свій дохід, звести до мінімуму витрати (чи зусилля). Ця теорія виникла в 70-ті роки XIX століття. Її засновники – відомі австрійські економісти К. Менгер, Ф. Візер, Е. Бем-Баверк, англійський науковець У. Девонс, швейцарський економіст Л. Вальрас та ін. Але практичну цінність цієї теорії поставив під сумнів відомий у наш час фінансист Дж. Сорос, який у своїй книзі "Криза світового капіталізму" [4] запропонував теорію рефлексивності, яка суперечить висновкам неокласичної економічної теорії, хоча і не применшує її значущість загалом.

Інституціоналізм – один із напрямів західної економічної думки, що виник наприкінці XIX – на початку XX століття. Він заперечував обумовленість розвитку людського суспільства тільки виробничими відносинами (відносинами власності), рушійною силою розвитку визнавав також психологічні та соціально-правові фактори. Засновниками інституціоналізму були американські науковці Т. Веблен, Д. Коммонс, У. Гамільтон, англійський економіст Дж. А. Гобсон та ін. Так, Т. Веблен, наприклад, розглядав життя людини як боротьбу за існування, а значить, визнавав процес відбору і пристосування. Аналогічно, на думку інституціоналістів, у процесі розвитку суспільства відбувається процес природного відбору інститутів, які утворюють своєрідну систему, що формує (визначає) відповідний тип цивілізації. Самі інститути є особливими формами господарських зв'язків і відносин, що мають сталий характер, формують у суспільстві певні цінності та властивості. У свою чергу, інститути також підпадають під процес відбору. Висновки цієї теорії найбільш цікаві для моделювання стійкості економічних систем [5].

Представники сучасної інституціональної теорії Л. Болтянські і Л. Тевено сформулювали так звану концепцію "всесвітів" (базових інститутів), за допомогою якої було зроблене дослідження таких понять інституціональної теорії, як невизначеність, трансакційні витрати, поведінка суб'єктів, узгодженість та ін. Згідно з цією теорією ці базові інститути забезпечують координацію діяльності суб'єктів у суспільстві і вимоги до їх поведінки. Подібне явище спостерігається і на рівні окремих індивідів. В українському суспільстві, наприклад, взаємна довіра суб'єктів майже втричі нижча, ніж аналогічний показник на Заході. Підтвердженням цього є дослідження відомого українського вченого М. Савлука. Оцінка пануючих в Україні норм ринкової поведінки дає право зробити висновок про існування значних відмінностей між ринком, що функціонує в нашій країні, і цивілізованим ринком. Для останнього характерні ринкові трансформації з властивими йому не тільки "негативними" нормами поведінки, але й нормами "симпатії" і відповідальності [6]. Під поняттям "норма" представники сучасного інституціоналізму розуміють "припис певної поведінки, зобов'язання до виконання і наявність своєї функції у процесі підтримки порядку".

Одна з перших спроб сформулювати формальні критерії розвитку, яка знайшла значну підтримку в наукових колах, була пов'язана з ідеєю Г. Спенсера про те, що розвиток системи є ускладненням її елементного складу і диференціації структур і функцій, а також реорганізації взаємодії і відносин між індивідами. У тому ж сенсі можна трактувати ідею К. Поппера про відкриті та закриті типи

суспільства, яка передбачає різні напрямки розвитку закритих і відкритих соціокультурних систем й обґрунтовує загальну тенденцію змін – від структур закритого типу до структур відкритого типу. Це дозволяє обґрунтовувати формальні вимоги, які повинна задовольняти система відкритого типу, і використовувати їх при проектуванні конкретних економічних систем.

З розглянутих теорій можна зробити висновок, що розвиток економічних систем характеризується такими ознаками: певною множиною якісних змін; сукупністю безповоротних змін; загальними змінами та ін. Розвиток характеризується загальністю (тобто має місце на всіх рівнях буття), безповоротністю (виникнення якісно нових властивостей, які не існували раніше) і спрямованістю змін (зміни виникають як результат певних взаємодій і породжують, у свою чергу, інші зміни). Спрямованість змін може мати різні вектори: прогресивні, регресивні і горизонтальні. Поряд з цим сутнісну характеристику розвитку доповнює час, оскільки будь-який розвиток відбувається у реальному часі, і лише час дозволяє виявити спрямованість розвитку. Отже, розвиток можна описати як розгорнутий у часі процес поступальних якісних трансформацій об'єкта.

Таким чином, філософське осмислення процесу розвитку означає відтворення загальних характеристик всього різноманіття зв'язків, відносин і процесів реальності. Основними законами розвитку є: закон діалектичного синтезу, закон переходу кількісного в якісне, закон діалектичної суперечності (рис. 2) [7; 8].

Сутність розвитку в економічному сенсі можна охарактеризувати як "здійснення нових комбінацій" [9]. До них можна віднести:

виготовлення будь-чого нового – розробка невідомого споживачам блага або створення нової якості відомого блага;

упровадження нового, практично невідомого способу або методу, наприклад, нового способу комерційного використання товару;

освоєння нового виду діяльності незалежно від того, існував він раніше чи ні;

отримання нового джерела енергії, нового виду сили незалежно від того, чи існувало це джерело раніше або просто не бралось до уваги;

проведення відповідної реорганізації тощо.

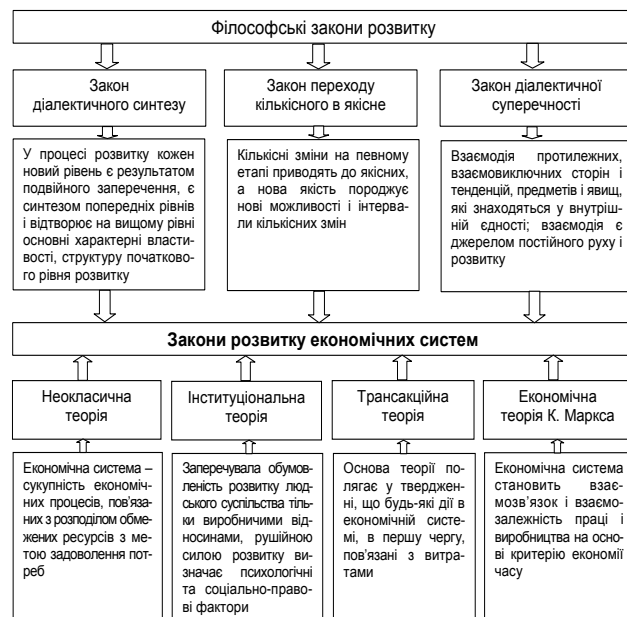

Рис. 2. Закони розвитку економічних систем

Закінчення таблиці

Розвиток може здійснюватися в різних формах (прямолінійно, сходинко-поступально, ламано, хвилеподібно, спіралеподібно та ін.). Автори вважають за можливість говорити про нелінійний розвиток. Сучасні економічні системи є складними багаторівневими, багатофакторними, багатокритеріальними відкритими системами. Ці системи мають складну організацію, оскільки взаємодія між їх структурними елементами завжди носить нелінійний, динамічний і резонансний характер. Цю обставину обов'язково необхідно враховувати при розробці моделей розвитку сучасних економічних систем.

Результати теоретичного компаративного та історіографічного аналізу дозволили авторам винайти найбільш типові ознаки економічного розвитку сучасних економічних систем, які можуть бути покладені в основу їх моделювання. Зазвичай, під моделюванням розуміється метод дослідження різних явищ та процесів, а також розробка варіантів рішень для управління ними. За допомогою методу моделювання описуються структури об'єктів дослідження (статичні моделі) або процеси їх функціонування і розвитку (динамічні моделі).

Автори вважають, що для опису моделей розвитку сучасних економічних систем можуть бути застосовані різні змінні (або критерії) залежно від рівня, цілей і завдань дослідження проблеми. Дослідження процесів розвитку економічних систем [2; 3; 5] дозволило виокремити основні типи економічних моделей, інформація про які зведена в таблицю.

Таблиця

Типи моделей розвитку сучасних економічних систем

Тип моделі	Ендогенна	Екзогенна
Ознаки		
1	2	3
1. Характер розвитку	Економічний розвиток обумовлений вирішенням внутрішніх проблем	Економічний розвиток обумовлений вирішенням зовнішніх проблем
2. Домінуючі фактори розвитку	На розвиток впливають переважно внутрішні чинники	На розвиток впливають переважно зовнішні чинники
3. Структура економічних ресурсів	Найбільшу питому вагу займають власні первинні економічні ресурси	Найбільшу питому вагу займають власні і залучені вторинні економічні ресурси
4. Економічна ніша	"Фундаментальна" – визначається пріоритетним використанням первинних економічних ресурсів у процесі створення суспільних благ	"Потенційна" – визначається пріоритетним використанням вторинних економічних ресурсів у процесі створення суспільних благ
5. Об'єм економічної ніші	Переважно визначається сукупністю власних первинних економічних ресурсів	Переважно визначається сукупністю залучених вторинних економічних ресурсів
6. Ємність економічної ніші	Низька інтенсивність накопичення і відтворення власних первинних економічних ресурсів за рахунок переважного використання власних первинних ресурсів і їх перерозподілу в потенційні ніші інших систем	Висока інтенсивність накопичення і відтворення власних первинних економічних ресурсів за рахунок переважного використання залучених первинних і вторинних ресурсів

1	2	3
7. Період інвестування економічних ресурсів	Тривалий	Відносно нетривалий
8. Сфера економічної діяльності	Відповідає переважно територіально-географічній	Ширша за територіально-географічну
9. Економічна активність	Висока лише на стадіях зародження і зростання	Висока лише на стадіях зростання і стабільності
10. Темп процесу розвитку	Сповільнений темп процесу розвитку через тривалість переходів від однієї стадії до іншої у зв'язку з тим, що для створення, здобуття (видобутку) власних первинних економічних ресурсів потрібні значні витрати часу і значна величина самих цих ресурсів	Прискорений темп процесу розвитку з огляду на відносно короткі переходи від однієї стадії до іншої у зв'язку з тим, що для створення власних і залучення вторинних економічних ресурсів не вимагається істотних витрат часу і значної величини власних первинних економічних ресурсів
11. Швидкість процесу розвитку	Низька	Висока
12. Результативність розвитку	Висока тільки на стадіях зародження та зростання	Висока тільки на стадіях зростання і стабільності
13. Економічна стійкість	Важкодосягнена, можлива нетривалий час у системах закритого типу	Досяжна, можлива тривалий час у системах відкритого типу
14. Стратегічний економічний потенціал	Відносно високий, що пояснюється наявністю первинних економічних ресурсів і можливістю створення умов для їх накопичення, відтворення і трансформації у вторинні економічні ресурси	Відносно низький, що пояснюється переважним запозиченням первинних економічних ресурсів і неможливістю їх накопичення та відтворення, а лише трансформацією їх у власні вторинні економічні ресурси
15. Механізм управління факторами розвитку	Нормативний	Позитивний

Внесемо уточнення: у реальній дійсності екзогенного та ендогенного типів моделей розвитку у "чистому вигляді" не існує, більшою чи меншою мірою кожна економічна система тягнє до одного з цих типів. Швидше за все, моделі розвитку сучасних економічних систем можна умовно вважати змішаними, але з певним тяжінням до екзогенного або ендогенного типу. Тому віднесення наведених вище економічних систем до певних типів моделей розвитку не є остаточним і незмінним.

Автори не виключають можливості внесення поправок у запропоновану типологію моделей розвитку, оскільки її уточнення і пошук параметрів, які характеризують моделі економічного розвитку, вимагає проведення значних емпіричних вимірів. У той же час інформація, наведе-

на в таблиці, є достатньою для опису розвитку сучасних економічних систем.

Таким чином, результати проведеного теоретичного аналізу дозволяють стверджувати, що основними законами розвитку економічних систем є закони: діалектичного синтезу, переходу кількісного в якісне, діалектичної суперечності. З'ясовано, що вивченням економічних систем займалися неокласична, інституціональна та трансакційна економічні теорії, які довели, що розвиток економічних систем характеризується загальністю (тобто має місце на всіх рівнях буття), безповоротністю (виникнення якісно нових властивостей, які не існували раніше) і спрямованістю змін (зміни виникають як результат певних взаємодій і породжують, у свою чергу, інші зміни). Поряд з цим сутнісну характеристику розвитку доповнює час, оскільки будь-який розвиток відбувається у реальному часі, і лише час дозволяє виявити спрямованість розвитку. Отже, розвиток можна описати як розгорнутий у часі процес поступальних якісних трансформацій системи.

Дослідження сучасних економічних систем дозволило виокремити три основні типи моделей їх розвитку: ендогенні, екзогенні та змішані. В основі поділу лежать такі ознаки, як характер розвитку, домінуючі фактори розвитку, структура економічних ресурсів, економічна ніша та її ємність, обсяг інвестування економічних ресурсів, сфера економічної діяльності, економічна активність, темпи та результативність розвитку, економічна стійкість, стратегічний економічний потенціал, механізм управління факторами розвитку. З'ясовано, що моделі розвитку сучасних макроекономічних систем можна умовно вважати змішаними, але з певним тяжінням до екзогенного або ендогенного типу.

Література: 1. Хайдеггер М. Разговор на проселочной дороге / М. Хайдеггер. – М. : Высшая школа, 1991. – 192 с. 2. Козловський С. В. Управління сучасними економічними системами, їх розвитком та стійкістю : [монографія] / Козловський С. В. – Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2010. – 432 с. 3. Максимчук О. В. Факторы развития современных экономических систем / О. В. Максимчук. – Волгоград : ВолГАСУ, 2006. 4. Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Дж. Сорос ; пер. с англ. – М. : Инфра-М, 1999. – 262 с. 5. Козловський С. В. Типологія моделей розвитку сучасних економічних систем / С. В. Козловський // Економічна теорія. – 2009. – № 4. – С. 5–15. 6. Биконя С. Ф. Трансформація української економіки в аспекті нової інституціональної теорії / С. Ф. Биконя // Научные труды ДонНТУ. – 2009. – Вып. 89–2. – С. 97–103. 7. Философия / [Кузнецов В. Г., Кузнецова И. Д., Миронов В. В. и др.]. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 178 с. 8. Алексеев П. В. Философия / П. В. Алексеев, А. В. Панин. – М. : Проспект, 1997. – С. 463–490. 9. Шумпетер И. Теория экономического развития / И. Шумпетер. – М. : Прогресс, 1982. – С. 159.

References: 1. Haidegger M. Razgovor na proselochnoy doroge / M. Haidegger. – M. : Vyssh. shk., 1991. – 192 p. 2. Kozlovskiy S. V. Upravlinnia suchasnymy ekonomichnymy systemamy, yih rozvytkom ta stiikistiu : [monogr.] / S. V. Kozlovskiy. – Vinnyts :

Merkiuri-Podillia, 2010. – 432 p. 3. Maksimchuk O. V. Faktory razvitiia sovremennykh ekonomicheskikh sistem / O. V. Maksimchuk. – Volgograd : VolgASU, 2006. 4. Soros Dzh. Krizis mirovogo kapitalizma. Otkrytoe obshchestvo v opasnosti / Dzh. Soros ; per. s angl. – M. : Infra-M, 1999 – 262 p. 5. Kozlovskiy S. V. Tipolohiia modelei rozvytku suchasnykh ekonomichnykh sistem / S. V. Kozlovskiy // Ekonomichna teoriia. – 2009. – No. 4 – Pp. 5–15. 6. Bykonia S. F. Transformatsiia ukrainskoi ekonomiky v aspekti novoi instyutsionalnoi teorii / S. F. Bykonia // Nauchnye trudy DonNTU. – 2009. – Vyp. 89–2. – Pp. 97–103. 7. Filosofiia / [Kuznetsov V. G., Kuznecova I. D., Mironov V. V. i dr.]. – M. : INFRA-M, 1999. – Pp. 178. 8. Alekseev P. V. Filosofiia / P.V. Alekseev, A. V. Panin. – M. : Prospekt, 1997. – Pp. 463–490. 9. Shumpeter I. Teoriya ekonomicheskogo razvitiya / I. Shumpeter. – M. : Progress, 1982. – P. 159.

Інформація про авторів

Заболотний Григорій Михайлович – канд. с.-г. наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи, інноваційного розвитку та міжнародної діяльності Вінницького національного аграрного університету (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3).

Козловський Сергій Володимирович – докт. екон. наук, доцент, в. о. завідувача кафедри адміністративного менеджменту та державного управління Вінницького національного аграрного університету (21008, м. Вінниця, вул. Сонячна, 3, e-mail: s@vin.ua).

Інформація об авторах

Заболотный Григорий Михайлович – канд. с.-х. наук, профессор, проректор по научно-педагогической работе, инновационному развитию и международной деятельности Винницкого национального аграрного университета (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3).

Козловский Сергей Владимирович – докт. екон. наук, доцент, и. о. заведующего кафедры административного менеджмента и государственного управления Винницкого национального аграрного университета (21008, г. Винница, ул. Солнечная, 3, e-mail: s@vin.ua).

Information about the author

Zabolotniy Grigoriy Mihaylovich – Ph.D. in Agriculture Professor, Vice-rector on scientific and pedagogical work, innovative development and international activity of Vinnytsia National Agrarian University (Soniachna str., 3, Vinnytsia, 21008).

Kozlovskiy Serhiy Volodymyrovich – Doctor of economic sciences, Associate professor, Head of administrative management and state managements of Vinnytsia National Agrarian University (Soniachna str., 3, Vinnytsia, 21008, e-mail: s@vin.ua).

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Раєвцева О. В.

Стаття надійшла до ред.
04.11.2011 р.